

послугується сполучниковими та безсполучниковими конструкціями. Перспективним вважаємо дослідження інших засобів виразності у романі митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчинський О. К. Інші двері: роман. Київ: Видавничий центр «Академія», 2021. 224 с.
2. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1997. 752 с.
3. Молчко О. О. Порівняння в українському художньому тексті та варіанти його відтворення англійською мовою. Іноземна філологія. 2012. № 124. С. 161–169.
4. Паніна А. Ф. Логіко-семантичні відношення компаративності. Мовознавство. 1990. № 1. С. 38–43.
5. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Нестерчук Катерина

Науковий керівник – проф. Лановик Мар'яна

ПРИЙОМ NON-FINITO У ТРАГЕДІЇ «ГАМЛЕТ, ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ» ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА

Сьогодні увагу літературознавців привертає проблема модифікації літературного канону, зокрема принцип завершеності (finito) художніх творів. Це зумовило виникнення нових підходів до рецепції їхнього змісту та підвищення наукового інтересу до одного з «некласичних» літературознавчих термінів – «non-finito».

Знаменита трагедія Вільяма Шекспіра «Гамлет, принц данський», яка неодноразово привертала і привертає увагу дослідників, котрі мають намір пізнати загадковість невмирущого твору, акумулювала широкий спектр сучасних літературних тенденцій, однією з яких є non-finito, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Мета нашого дослідження полягає в опрацюванні теорії non-finito й усебічному аналізі особливостей його прояву на різних рівнях трагедії «Гамлет, принц данський», що дає можливість осмислити цей прийом у драмі періоду Пізнього Відродження.

Специфіка non-finito певним чином обґрунтована у працях таких учених, як Олександра Вісич («Естетика non-finito в творчості Лесі Українки»), Стефанія д'Агата д'Отаві («Структура non-finito в поезії Вільяма Блейка»), Василь Костюк («Поетика фрагменту і художня цілісність твору»), Умберто Еко («Поетика відкритого тексту», «Роль читача. Дослідження з семіотики текстів») та інших.

У світлі естетичної теорії феномен non-finito дослідники тлумачать як концепцію, за допомогою якої літературний твір аналізується як такий, що відкритий, незавершений, і спонукає читача до «співтворчості», що виявляється у формуванні реципієнтом надтексту упродовж його сприймання [2].

Це неklasичне поняття, що набуває неабиякої ваги у площині рецептивної критики, ще не було предметом дослідження у творчості Вільяма Шекспіра, проте «the rest is silence» – останні слова принца, який вмирає і назавжди забирає з собою свою таємницю, залишають враження недовомленості п'єси. Це спричинило велику кількість спроб в історії шекспірознавства «доказати» «Гамлета, принца данського». До того ж, згідно з У. Еко, «будь-який твір мистецтва, навіть якщо подається фактично як завершений, вимагає принаймні винахідливої незалежної відповіді, бо не може стати дійсно зрозумілим, якщо інтерпретатор знову не відкріє його в акті духовного зближення з автором» [3, с. 10].

Тож першою найпомітнішою вказівкою на non-finito трагедії «Гамлет, принц данський» є власне відкритий фінал, адже твір «закінчується тишею»:

□ ... □ Голос кволий мій

Йому віддай і поясни також,

Які обставини... а далі – тиша [1, с. 203].

Попри те, що пантоміма, тобто німа сцена, втіленням якої стала тиша, після останніх слів Гамлета заповнюється фінальним похоронним маршем, finito трагедії не відбулось.

На нашу думку, у творі є два незавершені фінали. Одним із них, звісно, є вже згаданий відкритий фінал трагедії «Гамлет, принц данський», а іншим – фінал «Мишоловки». Узагалі, non-finito п'єси «Мишоловка» зумовлено перериванням монологів. Спочатку Гамлет перериває написаний ним монолог, який звучить з уст Луціана, а потім монолог Гамлета перериває Клавдій, який встав і пішов до своїх покоїв, коли принц мовив про те, «як убивця домагається кохання в Гонзагової дружини» [1, с. 108]. Із цих слів зрозуміло, що у продовженні монологу, тобто у другій його частині, мало б ітися про жінку, про королеву, яку спокушує вбивця її чоловіка. А в римованих рядках, які Гамлет виголошує після вистави, йдеться лише про короля:

Поранений олень реве і тікає,

Здоровому – все ніпочім.

Один собі спить, поки другий чуває,

І держиться світ наш на тім [1, с. 109].

Дослідники припускають, що, можливо, Шекспір «забув» про монолог, або рядки, написані Гамлетом, просто втрачені. Важливо зазначити, що монолог Гамлета переривається пантомімою Клавдія не випадково. Імовірно, Шекспір мав на меті створити фінал у «Мишоловці» подібним за структурою до фіналу трагедії, адже «Вбивство Гонзаго» теж певним чином «закінчується тишею».

На наш погляд, інші випадки пантоміми у творі теж є проявом non-finito. Наприклад, повертає увагу на початку твору мовчання Привида, котрий, не бажаючи порушити тишу і на прохання Горацію промовити хоч щось, зникає.

Можливо, non-finito цього епізоду вдалося б уникнути, і Привид при першій же зустрічі розповів друзям Гамлета про свої наміри, бо «якби не півень – може б, і озвався» [1, с. 13]. Однак сталося протилежне, причиною чого вважаємо спів півня. Але виникає питання: чому Привид мовчить, коли вже нарешті зустрічається з Гамлетом, що йому перешкоджає говорити? Звісно, спадає на думку те, що Привид хотів поговорити з принцом на самоті, але ж він розумів, що рано чи пізно Гамлетові «пташата» про все дізнаються. Одне певно – ця незавершеність епізоду лише підсилює non-finito власне образу Привида. Хто він: Гамлетовий батько чи злий дух у його подобі? Однозначної відповіді немає досі. «Блаженний образ» у трагедії перебуває на межі видимого і невидимого світів, буття і небуття, життя і смерті, оскільки в одних епізодах він грає роль актора, а в інших стає глядачем дійства.

Щодо образу Гертруди, то його теж, на наш погляд, можна вважати non-finito, оскільки її минуле, тобто те, що відбувалося з нею до смерті старого Гамлета, є цілком загадковим для реципієнта. Лише беручи участь у «співтворчості», читач/глядач може домислити і дізнатися про те, що стало причиною її шлюбу з Клавдієм, чи була вона співучасницею злочину. Звісно, Привид Гамлетового батька, що з'явився в її покоях, переконує принца і водночас читача, що вона не винна, тому Гамлет повинен стати «поруч з нею в боротьбі душевній» [1, с. 126]. Однак на початку трагедії ні Гамлет, ні читач не знають, чи Гертруда брала участь у вбивстві свого чоловіка. Очевидно, що в її душі й справді була величезна боротьба, і їй, мабуть, було найскладніше, тому Королева владно вривається у діалог принца і його вітчима, намагаючись їх примирити:

Скинь барви ночі, Гамлете ласкавий,
І дружнім оком глянь на короля.
Доволі вже, повіки опустивши.
Шукать вітця, що обернувся в прах.
Звичайна доля: кожне мре створіння,
Проходячи у вічність через тління [1, с. 17-18].

Гамлета дратують такі материні слова, оскільки він уже запідозрює, хоч ще не знає правди, що смерть батька не була «звичайною долею», тому всі наступні його слова тільки посилюють душевний біль Гертруди: «Здалось»? О ні, чуже мені це слово» [1, с. 18]. Принц ще й сам не розуміє, що ж штовхає його до таких дорікань своїй матері, але, вочевидь, Гамлет не міг пробачити Королеві те, що вона «перейшла» на бік вбивці – Клавдія.

Крізь призму non-finito варто розглянути також образ принца Фортінбраса, котрий фактично з'являється аж у фіналі трагедії. Ми поділяємо думку О. Забужко, яка стверджує: «Це не хто, як він, виявляється літописцем – виносить тіла забитих і реєструє все, що тут скоїлося. Якби не він, ми б зроду не почувли про Гамлета. Це він, Фортінбрас, наділяє Гамлета – дарма що

посмертно – всією повноважністю земного існування» [4, с. 28]. Non-finito образу норвезького принца полягає в тому, що читач/глядач не знає, як складеться його майбутнє, як він буде правити у Данії, наполягаючи, що «...в цім королівстві є й мої права: / Судьба мені велить їх ознаймити» [1, с. 205].

Авторка «Хронік...» вважає, що «Фортінбрас – постать воістину, стовідсотково пост-трагічна: він потрапляє водночас – і діяти (і ще й як насичено!), і артикулювати події, переводячи їх у розряд хронік – майже синхронно з їх перебігом» [4, с. 15].

Окрім того, щодо постаті принца Норвегії, О. Забужко зазначає, що саме «Фортінбрас відповідає – за неперервану тяглість королівського маєстату: в перекладі на мову приступніших нам реалій, за тяглість культури, котра ж і є – шляхетство духа, зокрема й те, що його «блатні» з місця розпізнають на око як чужорідне собі: остання ситуація особливо багата несподіваними колізіями там, де «блатні», замість приналежного їм від віку «пера» – того, що входить попід ребра, – починають вимахувати перами справжніми, незалапкованими, а то й самозванцями гуртом лізуть на королівство, – там, де культура обертається на свою протилежність, і від середньовічної Данії ми переходимо до сьогоденної України» [4, с. 16].

У площині non-finito образу Фортінбраса можемо осмислити не тільки актуальні проблеми, порушені у трагедії «Гамлет, принц данський» Вільяма Шекспіра, а й проблеми сучасної України, однак ця тема виходить за межі нашого дослідження.

Отже, незавершеність трагедії «Гамлет, принц данський» є очевидною, однак прояви non-finito на її різних рівнях: у незавершених фіналах трагедії «Гамлет, принц данський» і п'єси «Мишоловка»; перериванні монологів; пантомімі; рецепції образів Привида, Гертруди, Фортінбраса та інших; проблемі вибору, що порушується автором, – аж ніяк не применшують досконалість найзагадковішого драматичного твору корифея доби англійського Ренесансу – Вільяма Шекспіра.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі крізь призму non-finito інших драм Вільяма Шекспіра, а також його хронік, поем і сонетів; в осмисленні особливостей використання прийому non-finito в українських перекладах літературних надбань великого британця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільям Шекспір. Гамлет, принц данський / пер. з англ. Леоніда Гребінки. Київ : Знання, 2017. 207 с.
2. Вісич О. А. Естетика non-finito в творчості Лесі Українки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.06 – теорія літератури / Олександра Андріївна Вісич ; ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. 188 с.
3. Еко У. Поетика відкритого твору. Слово-Знак-Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 408-420.
4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика. 4-те вид. Київ : Факт, 2009. 352 с.